

E-mail: Hattaporn.kum@mcu.ac.th

*Received: 26 August 2024; Revised: 8 November 2024; Accepted: 8 December 2024

Abstract

The multicultural education management in Nong Khai Province aims to develop an approach that is suitable for the cultural diversity of learners, promoting peaceful coexistence and acceptance of differences. This approach emphasizes an understanding of lifestyles, customs, and beliefs across cultures. Multicultural education management also highlights the importance of fostering an open-minded perspective, refining teaching processes, and regularly evaluating learning goals to ensure the objectives are achieved. Additionally, it proposes guidelines for organizing learning activities that encourage acceptance of diversity and positive attitudes toward coexistence. Key aspects include integrating curriculum content that aligns with diverse cultures, promoting fairness in learning, and reducing biases among cultures. This multicultural approach fosters learners' pride in their own culture while encouraging the acceptance of others, creating effective coexistence in a diverse society. Multicultural education management not only focuses on learning about cultural diversity but also emphasizes creating an equitable and respectful school environment. It involves active participation from students, teachers, school staff, and the community. This article proposes integrating learning with social development that aligns with the philosophy of sufficiency economy and supports the concept of "understanding, reaching out, and developing." This approach connects multicultural societies by promoting peaceful coexistence. Developing social skills, such as communication and interpersonal understanding, and respecting the rights and freedoms of others are essential factors in building community stability and fostering sustainable development.

Keyword: educational management, multicultural education, learning center

บทนำ

ประเทศไทยมีประชากรที่มาจากหลากหลายชาติพันธุ์ ศาสนา ภาษาและวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่ที่ติดกับประเทศเพื่อนบ้าน ส่งผลให้สัดส่วนนักเรียนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ ที่เรียนร่วมกับนักเรียนไทยมีเพิ่มมากขึ้น ซึ่งความแตกต่างหลากหลายทางเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา ขนบประเพณี รวมทั้งวิถีชีวิตนี้ ทำให้สถานศึกษาและครู มีภาระงานและอุปสรรคในการจัดการเรียนการสอนที่แตกต่างไปจากสถานศึกษาที่มีความแตกต่างหลากหลายทางเชื้อชาติน้อย เช่น ภาคเหนือมีชาวไทย

ล้านนา ชาวไทยภูเขา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดศรีสะเกษ บางตำบลมีชนเผ่าเชื้อสายเขมรและ
ส่วย เป็นต้น (รสสุคนธ์ เนาวบุตรและนรินทร์ สังข์รักษา, 2557)

การเปลี่ยนแปลงในสังคมปัจจุบัน การจัดการศึกษาในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
แห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ได้นำ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญานำทางใน
การพัฒนาและบริหารประเทศ ควบคู่ไปกับกระบวนการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี
“คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” โดยเน้นในส่วนของภูมิคุ้มกันทางการศึกษา เน้นคนไทยให้มีการเรียนรู้
อย่างต่อเนื่อง มีคุณธรรม จริยธรรม มุ่งสร้างกระแสสังคม ให้การเรียนรู้เป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคน
มีนิสัยใฝ่รู้ รักการอ่านตั้งแต่วัยเด็ก และส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันของคนต่างวัย ควบคู่กับการส่งเสริมให้
องค์กร กลุ่มบุคคล ชุมชน ประชาชน และสื่อทุกประเภท เป็นแหล่งเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ สื่อสารด้วย
ภาษาที่เข้าใจง่าย รวมถึงส่งเสริมการศึกษาทางเลือกที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน และสร้าง
สังคมแห่งการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ และสนับสนุนปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต (สำนักงาน
คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554)

จากแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ที่ 1 การจัดการศึกษา
เพื่อความมั่นคงของสังคมและประเทศชาติ ได้กำหนดบทบาทของหน่วยงานในฐานะที่จัดการศึกษา
ระดับอุดมศึกษา ต้องสามารถพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุ
วัฒนธรรม ซึ่งนำสู่นโยบายที่ตัวครูเองต้องรับผิดชอบ คือ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการอยู่
ร่วมกันในสังคม และปลูกฝังการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี สิ่งที่ยังโรงเรียนและมหาวิทยาลัยส่วนใหญ่
นำมาใช้ คือ การจัดการเรียนการสอนพหุวัฒนธรรมในโรงเรียน โดยมีเป้าหมายเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่าง
สันติสุข ด้วยความเคารพนับถือกันและกัน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2567)

การจัดการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับผู้คนในพื้นที่ที่มีความแตกต่างกัน เป็นประเด็นที่ท้าทาย
สำหรับผู้บริหารในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ ความต้องการ และวิถีชีวิต
ของผู้คนที่ประกอบไปด้วยชาติพันธุ์ ภาษา ศาสนา และระดับของศักยภาพทางการเรียนรู้ของผู้เรียนที่มี
ความแตกต่างกัน ต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ สอดรับ
และสอดคล้องกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมของผู้เรียน รวมถึงบุคคลในชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องเกี่ยวกับการจัด
การศึกษาที่มาจากพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน (พิณสุตา สิริรังศรี, 2558) กล่าวได้ว่า
การศึกษาเป็นกิจกรรมพื้นฐานของมนุษย์ในสังคม และสังคมจะดำรงอยู่ได้ก็ต่อเมื่อมีการถ่ายทอดสิ่ง
ต่าง ๆ จากคนรุ่นเก่าไปสู่คนรุ่นใหม่ ตลอดจนให้มีการปฏิบัติตามที่กลุ่มคาดหวังไว้ แต่ละสังคมจึงต้องม
ีการอบรมสั่งสอนสมาชิกไม่ว่าทางใดก็ทางหนึ่ง เป็นต้น

การจัดการศึกษาในโรงเรียนที่มีเด็กต่างวัฒนธรรมเรียนร่วมกัน เรียกว่า การศึกษาพหุวัฒนธรรม
(Multicultural Education) ซึ่งหมายถึง การที่ผู้บริหารโรงเรียน ครู และผู้ปกครอง จัดสภาพแวดล้อม
ภายในสถานศึกษาทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน เพื่อให้ผู้เรียนที่มาจากต่างเชื้อชาติหรือกลุ่มชาติ
พันธุ์ ภาษา ศาสนา ขนบประเพณี และวิถีชีวิต ได้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับวัฒนธรรมของ

ตนเองและวัฒนธรรมของเพื่อนคนอื่น ๆ เกิดการเรียนรู้ที่จะยอมรับในความแตกต่างทางวัฒนธรรม ไม่มีอคติต่อกัน ไม่เกิดการแบ่งแยกและเลือกปฏิบัติต่อกัน

การอยู่ร่วมกันในสังคม เป็นธรรมดาที่จะเกิดปัญหามีความไม่เข้าใจกัน มีการกระทบกระทั่งกัน ขึ้นในสังคม การศึกษาไทยจึงเป็นอีกหนึ่งเหตุผลที่ต้องตระหนัก จะไม่มุ่งเน้นเพียงด้านวิชาการอย่างเดียว แต่จะเน้นทั้งวิชาชีพ วิชาชีพ ต้องพร้อมเข้าสู่โลกของการทำงานที่มีความหลากหลายของวัฒนธรรม ดังนั้น การจัดการศึกษาตามแนวคิดของพหุวัฒนธรรมศึกษา ควรมีเป้าหมายให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ เข้าใจในวัฒนธรรมของตนเองและผู้อื่น ยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรมได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของความหลากหลายทางวัฒนธรรม เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจในคุณค่าที่แท้จริงของวัฒนธรรม มีทัศนคติและพฤติกรรมที่ดีงามไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตในชุมชน และสังคมหลากหลายวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสม (สันติ บุรณะชาติ, 2561) การศึกษาเป็นการพัฒนากำลังคนให้มีคุณภาพทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และทักษะวิชาชีพ เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมได้อย่างเป็นสุข เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การจัดการศึกษาในโรงเรียนที่มีบุคคลต่างวัฒนธรรมเรียนร่วมกัน เรียกว่า การศึกษาพหุวัฒนธรรม (Multicultural Education) ผู้บริหารโรงเรียน ครู จัดสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนที่มาจากต่างเชื้อชาติ ภาษา และวิถีชีวิต ได้เกิดความรู้ความเข้าใจที่จะยอมรับในความแตกต่างทางวัฒนธรรม ไม่มีอคติต่อกัน ไม่เกิดการแบ่งแยกและเลือกปฏิบัติต่อกัน เป็นต้น

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เขียนขึ้นเพื่อให้เยาวชน นิสิต นักศึกษาและประชาชนทั่วไปได้ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการศึกษาและแนวคิดของพหุวัฒนธรรม ได้แก่ 1) การศึกษาพหุวัฒนธรรม 2) ลักษณะสำคัญของการศึกษาพหุวัฒนธรรม 3) แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงพหุวัฒนธรรม และ 4) การอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม การประพัตินที่งดงาม การยอมรับในเรื่องความแตกต่างในเรื่องความคิด ตลอดจนมีทัศนคติที่ดีในการอยู่ร่วมกัน อันจะเป็นผลให้การอยู่ร่วมกันในที่มีความหลากหลายอย่างมีประสิทธิภาพ

ความหมายของการศึกษาพหุวัฒนธรรมศึกษา

พหุวัฒนธรรมศึกษา เป็นการศึกษาที่ทำให้คนในสังคมเข้าใจกันและอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมของตน เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมและชีวิตจริงมีผู้ให้คำจำกัดความของคำว่า วัฒนธรรม ดังนี้

วัฒนธรรมเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการทางสังคมและจิตใจของมนุษย์ วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ช่วยให้โครงสร้างทางสังคมคงอยู่ รากฐานของสังคม คือวัฒนธรรม ดังนั้น การพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้าขึ้น ต้องอาศัยวัฒนธรรมเป็นตัวตั้งหรือเป็นรากฐาน สังคมจึงจะมีความมั่นคงและยั่งยืน (ประเวศ วะสี, 2547) วัฒนธรรม เป็นระบบความเชื่อและค่านิยมทางสังคมซึ่งอยู่เบื้องหลังพฤติกรรมของมนุษย์ วัฒนธรรม คือ กฎ ระเบียบ หรือมาตรฐานของพฤติกรรมที่คนในสังคมยอมรับ วัฒนธรรม

คือวิถีชีวิตของคนในสังคม เป็นวิถีการดำเนินชีวิตของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง มีการเปลี่ยนแปลงและสืบทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง (ยศ สันตสมบัติ, 2540)

พระยาอนุมานราชธน ได้กล่าวไว้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์เปลี่ยนแปลง ปรับปรุง หรือผลิตสร้างขึ้นเพื่อความเจริญงอกงาม ในวิถีแห่งชีวิตของส่วนรวม วัฒนธรรม คือวิถีแห่งชีวิตของมนุษย์ในส่วนรวมที่ถ่ายทอดกันได้เรียนกันได้ เอาอย่างกันได้ วัฒนธรรม คือ สิ่งอันเป็นผลิตผลของส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนแต่ก่อนสืบทอดเป็นประเพณี วัฒนธรรม คือ ความคิดเห็น ความรู้สึก ความประพฤติและกิริยา อาการหรือการกระทำใด ๆ ของมนุษย์ในส่วนรวม ลงรูปเป็นพิมพ์เดียวกันและสำแดงออกมาให้ปรากฏเป็นภาษา ศิลปะ ความเชื่อถือ ระบียบประเพณี วัฒนธรรม คือ มรดกแห่งสังคมซึ่ง สังคมรับไว้และรักษาไว้ให้เจริญงอกงาม (อนุมานราชธน, พระยา, 2496)

กล่าวโดยสรุปได้ว่า วัฒนธรรม คือสิ่งที่มีมนุษย์เปลี่ยนแปลง ปรับปรุงเพื่อความเจริญงอกงามตามรูปแบบ หรือแบบแผนในการดำรงชีวิตของบุคคล ส่วนใหญ่พฤติกรรมทั้งหลายที่ได้มาจากการเรียนรู้ และถ่ายทอดภายในผ่านทางสังคม โดยอาศัยสัญลักษณ์ เช่น ศิลปะ ดนตรี ความเชื่อ ค่านิยมและวัฒนธรรม มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา เป็นต้น

การศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมนำไปใช้เป็นแนวคิดพื้นฐานของการจัดการศึกษาในชุมชน ที่มีการอยู่ร่วมกันของหลากหลายกลุ่มวัฒนธรรม เช่น บริเวณสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ กลุ่มไทยมุสลิม ไทยถิ่นใต้ และไทยเชื้อสายจีน เรียนรู้การอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ และอยู่ร่วมกับคนไทยกลุ่มต่าง ๆ โดยมีวัฒนธรรมไทยกลางเป็นวัฒนธรรมหลักประจำชาติ และยังมีชุมชนที่มีลักษณะที่เป็นชนกลุ่มน้อย เช่น ชาวเล ชาวเขา ชาวซาไก หรือกลุ่มเด็กพิเศษ เด็กด้อยโอกาสประเภทต่าง ๆ ที่มีวัฒนธรรมตามวิถีชีวิตของตนเอง (เอกรินทร์สังข์ทอง, 2555)

พหุวัฒนธรรมศึกษา ราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายว่า เป็นการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่ครอบคลุมเนื้อหาสาระและความคิดความเชื่อของกลุ่มชน ที่มีความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม ในสังคมชุมชนที่สถานศึกษาตั้งอยู่ ไม่มีชนกลุ่มน้อย หรือผู้พูดภาษาถิ่น แต่หลักสูตรและการสอนความเชื่อมโยงถึงความรู้และความสัมพันธ์เกี่ยวกับวัฒนธรรมของชนพื้นถิ่น เช่น ประเพณี ภาษาความเชื่อ และวิถีชีวิต เพื่อสร้างความเข้าใจดีต่อกันและอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ก็ยังมีความจำเป็นอยู่ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) พระมหานกต ปุณฺณสุวฑฺฒโก ได้อธิบายไว้ว่า สังคมพหุวัฒนธรรม หมายถึง ความแตกต่างทางภาษา ขนบประเพณี ความเชื่อ ศาสนา และวิถีชีวิต บนพื้นฐานของการยอมรับสิทธิเสรีภาพและหน้าที่ของแต่ละบุคคล เป็นต้น (พระมหานกต ปุณฺณสุวฑฺฒโก, 2560)

การจัดการศึกษาที่เน้นการยอมรับความแตกต่างในสังคม ทั้งความเชื่อ ศาสนา ภาษา ขนบประเพณี อยู่บนพื้นฐานของกฎหมาย โดยจะต้องมีความเข้าใจสิทธิและหน้าที่ของแต่ละบุคคล เพื่อนำไปสู่ความเท่าเทียมกัน ซึ่งการศึกษาพหุวัฒนธรรม สามารถทำให้คนในสังคมนำไปสู่ความเป็นสังคมที่เกิดความสันติสุข และลดปัญหาความขัดแย้ง ก็จะสามารถทำให้สังคมเกิดการพัฒนา (ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์, 2557)

การศึกษาพหุวัฒนธรรม (Multicultural Education) หมายถึง รูปแบบการจัดการศึกษาในโรงเรียนที่มีสภาพแวดล้อมทางการศึกษา ประกอบด้วยนักเรียนที่มาจากกลุ่มวัฒนธรรมต่างกัน ทั้งในด้านเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา ขนบประเพณี และวิถีชีวิต โดยกิจกรรมทางการศึกษาทั้งในหลักสูตร และนอกหลักสูตร จะเป็นบรรยากาศของความเสมอภาค และยุติธรรม เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการตระหนักรู้และยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรม ไม่มีอคติต่อกัน ไม่เกิดการแบ่งแยกและเลือกปฏิบัติ ลดความขัดแย้งระหว่างกัน ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตน และยอมรับวัฒนธรรมของผู้อื่น และเรียนรู้การเป็นพลเมืองดีของสังคมและประเทศชาติ (ปาไลดา สายรัตน์ทองพัฒนพิชัย, 2563)

สังคมพหุวัฒนธรรม หมายถึง สังคมที่มีความหลากหลายของวัฒนธรรม หรือมีวัฒนธรรมที่ต่างกันมากกว่าหนึ่งวัฒนธรรมมาอยู่ในสังคมเดียวกัน โดยมีความเคารพและมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ภายใต้การเมือง การปกครองและภายใต้กรอบสังคมเดียวกัน เช่น สังคมเมืองปัตตานี ยะลา นราธิวาส ถือเป็นสังคมหลากหลาย เพราะประกอบด้วยชาวไทยพุทธ ชาวไทยมุสลิม และชาวไทยเชื้อสายจีน มาอาศัยอยู่ร่วมกัน ซึ่งความหลากหลายนี้ครอบคลุมถึงเรื่องชาติพันธุ์ ภาษา ความเป็นอยู่ วิถีชีวิต ศาสนาและความเชื่อ และความหลากหลายของประชากรนี้เองที่ก่อให้เกิดความหลากหลายของวัฒนธรรมและประเพณี (ขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์, และคณะ, 2559)

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การศึกษาแบบพหุวัฒนธรรม หมายถึง สังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม การจัดการศึกษาที่มีความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมให้อยู่ด้วยความเข้าใจกัน มีความร่วมมือกัน การพึ่งพาอาศัยกัน ความเสียสละ และความยุติธรรมและการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม เป็นต้น

ลักษณะสำคัญของการศึกษาพหุวัฒนธรรม

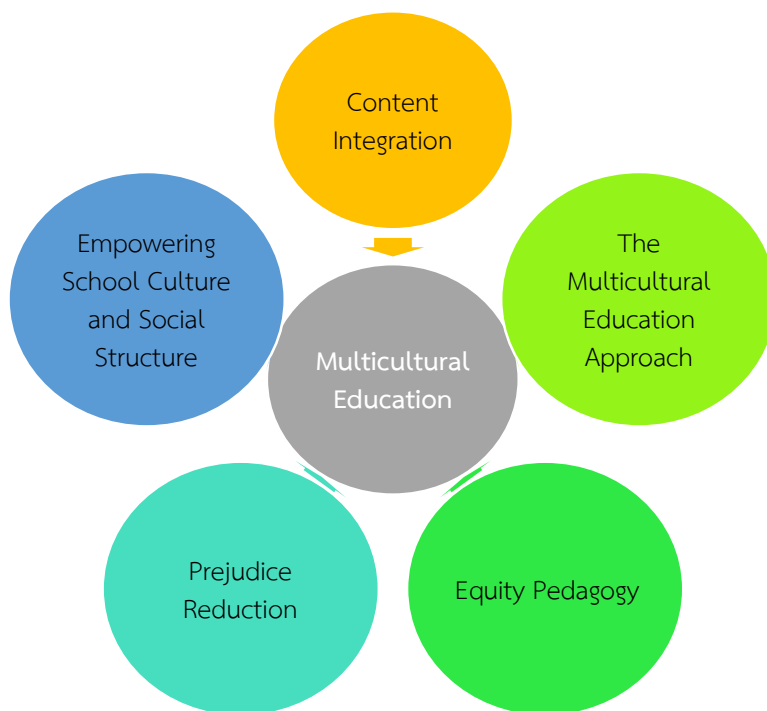
การจัดการเรียนรู้ภายใต้การศึกษาพหุวัฒนธรรม จะต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างผู้เรียน ผู้สอน บุคลากรในโรงเรียน และชุมชนในการจัดการศึกษาอย่างบรรลุเป้าหมาย การจัดการเรียนรู้นี้ดังกล่าว มีลักษณะสำคัญที่ต้องคำนึงดังนี้

1. บูรณาการเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมที่หลากหลาย (Content Integration) โดยสอดแทรกการเรียนรู้วิถีชีวิตในแต่ละวัฒนธรรม
2. สร้างความรู้และความเข้าใจในวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน (The Multicultural Education Approach) เน้นการจัดการเรียนรู้เพื่อกระตุ้นกระบวนการคิดวิเคราะห์ผ่านสถานการณ์ต่าง ๆ ให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมที่แตกต่าง โดยศึกษาผ่านเอกสาร ตำรา และสื่อการเรียนรู้ที่หลากหลาย เพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาพหุวัฒนธรรมหลากหลายแง่มุม
3. จัดการเรียนรู้บนพื้นฐานความยุติธรรม (Equity Pedagogy) โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนทุกกลุ่ม ที่มีความแตกต่างทางเชื้อชาติและวัฒนธรรมได้แลกเปลี่ยน แสดงความคิดเห็น และปฏิบัติกิจกรรม

ในชั้นเรียนอย่างเสมอภาค ครูควรสร้างห้องเรียน โรงเรียนและการศึกษา เพื่อท้าทายสิ่งเหล่านี้ อย่างไรก็ตาม เพื่อไม่ให้ความไม่ยุติธรรม การกดขี่ และการเลือกปฏิบัติ ดำรงอยู่ต่อไปได้

4. ลดอคติและส่งเสริมการยอมรับในวัฒนธรรมของตนเองและผู้อื่น (Prejudice Reduction) ผู้สอนต้องสร้างค่านิยมแบบประชาธิปไตย เพื่อสร้างการยอมรับในความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมของผู้เรียน ตลอดจนสร้างทัศนคติเชิงบวกต่อเชื้อชาติและวัฒนธรรมที่แตกต่าง เช่น การเสริมแรงทางบวก การเลือกใช้ตัวอย่างหรือสื่อที่เอื้อต่อการส่งเสริมการยอมรับวัฒนธรรมที่หลากหลาย

5. ปรับโครงสร้างทางสังคมภายในโรงเรียน (Empowering School Culture and Social Structure) แนวทางดังกล่าวต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคลากรภายในโรงเรียน ตลอดจนผู้ปกครอง และชุมชนในการสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการส่งเสริมสังคมพหุวัฒนธรรม (Banks, J.A. & McGee Banks, C.A, 2010; Gates, 2024; บัญญัติ ยงย่วน, และคณะ, 2553)

แผนภาพที่ 1 แสดงลักษณะสำคัญของการศึกษาพหุวัฒนธรรม

แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงพหุวัฒนธรรม

ความหลากหลายทางวัฒนธรรมความแตกต่าง ทำให้เด็กนักเรียนเกิดความวิตกกังวล ทำให้มีผลต่อจิตใจ อารมณ์ ตลอดจนการแสดงออก ในการจัดการเรียนรู้ตามหลักการศึกษาพหุวัฒนธรรมนั้น ผู้สอนจะต้องออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับหลักการที่ได้นำเสนอไปข้างต้น ตลอดจน

สามารถควบคุมชั้นเรียน ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงพหุวัฒนธรรม ดังนี้

1. การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ ในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้แต่ละคาบเรียน ผู้สอนสามารถออกแบบได้ตามหลักการดังต่อไปนี้ (Banks, J. and Banks, CM, 2010)

1.1 กำหนดหัวข้อและหน่วยการเรียนรู้ โดยการบูรณาการวิถีชีวิตและรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับรายวิชาที่จัดการเรียนรู้ และกำหนดหัวข้อที่กระตุ้นความสนใจของผู้เรียน โดยใช้คำที่คล้องจองกันหรือเป็นการตั้งคำถามเพื่อสร้างความสนใจแก่ผู้เรียน

1.2 กำหนดเนื้อหา โดยการนำวัฒนธรรมสอดแทรกเข้าไปในเนื้อหาที่จัดการเรียนรู้ ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ระดับ ได้แก่ ระดับที่ 1) Contribution Approach เป็นการเพิ่มเหตุการณ์ทางวัฒนธรรมและเชื้อชาติเข้าไปในบทเรียน โดยมีเนื้อหาที่แสดงถึงตัวตนของกลุ่มคนในสังคม เช่น นำบุคคลที่มีชื่อเสียงมาสอดแทรกในตัวอย่าง 2) Additive Approach เป็นการเพิ่มความหลักของเรื่องที่เรียนเข้าไปในเนื้อหา ซึ่งอาจไม่ได้ถูกระบุไว้ในหลักสูตร แต่มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ในคาบเรียนดังกล่าว 3) Transformation Approach เป็นการปรับเนื้อหาเพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดพหุวัฒนธรรม และ 4) Social Action Approach เป็นการสร้างบทบาทในสังคมให้แก่ผู้เรียน ซึ่งแนวทางดังกล่าวอาจใช้วิธีการจัดการเรียนรู้แบบบทบาทสมมติ เพื่อกำหนดบทบาทให้ผู้เรียนได้แก้ไขปัญหาในสถานการณ์ดังกล่าว

1.3 กำหนดวิธีการจัดการเรียนรู้ ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงพหุวัฒนธรรม ควรเน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมต่อกิจกรรมในคาบเรียน อาจใช้กิจกรรมกลุ่มและการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคต่าง ๆ ร่วมด้วย ก็จะช่วยให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนทัศนคติที่มีต่อความหลากหลาย นอกจากนี้ ผู้สอนควรใช้วิธีการทัศนศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ความแตกต่างจากสถานที่จริง เพื่อสร้างประสบการณ์และเปิดโลกทัศน์ให้แก่ผู้เรียน

1.4 เลือกสื่อและนวัตกรรมการเรียนรู้ ควรเลือกสื่อและนวัตกรรมที่สร้างองค์ความรู้อย่างเป็นรูปธรรม ให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาอย่างชัดเจน เช่น วิดีทัศน์ให้ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น บทเรียนออนไลน์ เว็บไซต์แหล่งการเรียนรู้วัฒนธรรมต่าง ๆ สิ่งของที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและเชื้อชาติ

1.5 วัดประเมินผลผู้เรียน ผู้สอนต้องหมั่นตรวจสอบและประเมินผลผู้เรียนอย่างเป็นระยะเพื่อติดตามพัฒนาการเรียนรู้และปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้เรียน

2. การจัดการชั้นเรียน (บึงอร ร้อยกรอง, 2553)

2.1 กำหนดกติกาในการเรียนรู้ให้ชัดเจน เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการชั้นเรียน เช่น กำหนดบทบาทของผู้เรียนในคาบดังกล่าว ให้ผู้เรียนทุกคนสามารถแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นที่กำหนด โดยใช้ถ้อยคำที่สุภาพและเคารพความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

2.2 สร้างความตระหนักรู้ถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้แก่ผู้เรียน โดยการยกตัวอย่างสถานการณ์ที่ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการเคารพ ในความแตกต่างทางเชื้อชาติและวัฒนธรรมของตนเองและผู้อื่น

2.3 สร้างความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน โดยการสอดแทรกมุกตลกหรือสิ่ง ที่ผู้เรียนให้ความสนใจ แสดงการเอาใจใส่โดยการให้คำชมเชยและให้ข้อเสนอแนะในประเด็นที่ผู้เรียนยัง เกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน โดยไม่สร้างความรู้สึกอับอายให้แก่ผู้เรียน

2.4 ติดตามปัญหาและข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างเรียน เพื่อหาแนวทางแก้ไข เมื่อผู้เรียน เกิดความขัดแย้งหรือแสดงออกเชิงต่อต้านในขณะจัดการเรียนรู้ ผู้สอนควรแก้ไขข้อบกพร่องดังกล่าว โดยไม่ใช้ความรุนแรง แต่ควรอธิบายเพื่อสร้างความเข้าใจอย่างมีเหตุผล

การจัดการศึกษาเกี่ยวกับการบริหารหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ เพื่อความเสมอภาคทาง การศึกษาที่ครอบคลุมเนื้อหาสาระและความคิด ความเชื่อ ของกลุ่มชนที่มีความแตกต่างหลากหลายทาง วัฒนธรรม แม้ว่าในสังคมชุมชนที่สถานศึกษาตั้งอยู่ ไม่มีชนกลุ่มน้อยหรือผู้พูดภาษาถิ่น แต่หลักสูตรและ การสอนควรเชื่อมโยงถึงความรู้และความสัมพันธ์เกี่ยวกับวัฒนธรรมของท้องถิ่น เพื่อสร้างความเป็นเลิศ และความเสมอภาคทางการศึกษา (ชรินทร์ มั่งคั่ง, 2560)

การบูรณาการทางการศึกษา สามารถสรุปได้ ดังนี้

1) ด้านผู้เรียน มีกระบวนการจัดการเรียนการสอน โดยคำนึงถึงความต้องการ ความสามารถ อายุ และบุคลิกลักษณะของผู้เรียน เพื่อให้สามารถสร้างคุณลักษณะพึงประสงค์ให้เกิดแก่ ผู้เรียน ทั้งด้านทัศนคติ ค่านิยม ศีลธรรม และพฤติกรรมที่บ่งบอกคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ตาม บทบัญญัติของศาสนาอิสลาม

2) ด้านหลักสูตร โรงเรียนต้องจัดหลักสูตรให้สามารถพัฒนาผู้เรียน รวมถึงการพัฒนา ทักษะกระบวนการคิดทางวิทยาศาสตร์ การเข้าถึงเทคโนโลยี ตลอดจนการเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองและ ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรสู่การพัฒนาสังคมต่อไป

3) ด้านครู ครูที่ปฏิบัติหน้าที่ในโรงเรียนที่มีการจัดการศึกษา ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความ เชี่ยวชาญในการสอน และการดูแลผู้เรียน ทั้งยังมีศีลธรรมที่ดีงาม

4) ด้านผู้บริหาร ต้องเป็นบุคคลสำคัญอันดับแรก ที่จะนำบทบัญญัติและแนวทางการจัด การศึกษาตามหลักการศาสนาอิสลามมาสู่การปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการจัดการศึกษาอย่าง เป็นรูปธรรม โดยได้กำหนดคุณลักษณะของผู้บริหารการศึกษามีความสามารถในการควบคุมงาน มีความ รับผิดชอบต่องาน มีคุณลักษณะและมารยาทที่ดีงาม มีสมรรถนะในงาน มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีความยุติธรรม

5) ด้านความสัมพันธ์กับชุมชน โรงเรียนมีการพัฒนานโยบายและกำหนดแนวทางการ พัฒนาโรงเรียนร่วมกับชุมชน เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม มีการจัดกิจกรรมร่วมกัน และ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อการพัฒนาโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง (อ้อมใจ วงษ์มณฑา, 2567)

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ผู้สอนต้องมีวิธีการสอนที่มุ่งเน้นถึงการมีส่วนร่วมและการจัดกิจกรรมกลุ่ม เทคนิคการสอนที่เหมาะสมกับหลักสูตรที่มีความเป็นพหุวัฒนธรรมศึกษา และความคิดเห็นของผู้เรียน ที่มาจากหลากหลายวัฒนธรรม เป็นต้น

การอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม

พหุวัฒนธรรมให้ความสำคัญในประเด็นเรื่องความเข้าใจกัน ความเคารพกันของคนในสังคม กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ที่มีลักษณะที่แตกต่างกัน เช่น เชื้อชาติ ศาสนา สถานะทางสังคม มีนักวิชาการเสนอแนวคิดที่น่าสนใจไว้ดังต่อไปนี้

1. พหุวัฒนธรรมเชิงวิพากษ์ (Critical multicultural) โครงสร้างทางสังคมที่ไม่เป็นธรรม และสิ่งที่ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียม เช่น การเหยียดหยามทางเชื้อชาติ ความยากจน เป็นต้น

2. แนวคิดพลเมืองแห่งโลก (Cosmopolitanism) การอยู่ร่วมกับความหลากหลาย คือ ให้ความสำคัญกับการยอมรับคุณค่าของบุคคลคนที่ต่างไปจากตัวเอง มีความเคารพซึ่งกันและกัน เรียนรู้ ความหลากหลายข้ามวัฒนธรรมอย่างยินดี ไม่ตีกรอบโลกทัศน์ของตัวเองไว้กับความคิดที่ตายตัว ไม่ตัดสินว่าอะไรจะถูก อะไรจะผิด อะไรจะปกติ เป็นต้น

กล่าวได้ว่า สังคมไทยสามารถซึมซับแนวคิดแบบพหุวัฒนธรรมเชิงวิพากษ์ หรือแนวคิดพลเมืองแห่งโลก มุมมองในแง่ลบดังกล่าวย่อมไม่รุนแรง (เจน สุขศรีทอง, และคณะ, 2563)

การอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม ความหลากหลายทางวัฒนธรรม จะต้องมีการปรับตัว ยอมรับ ผสมหรือกลืนทางวัฒนธรรม เพื่อลดปัญหาความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้น โดยผู้เขียนจะยกแนวทางวิธีการอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม สามารถสรุปได้ ดังนี้

1. เรียนรู้ความแตกต่าง เปิดใจให้กว้าง พร้อมรับสิ่งใหม่ ควรศึกษาด้วยใจที่เป็นกลาง ปราศจากอคติ ศึกษาวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อ ศาสนา ภาษา ของชนกลุ่มอื่น เข้าร่วมกิจกรรม แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมร่วมกัน เป็นต้น

2. ยึดมั่นในขันติธรรม อดทนกับคำพูดหรือการกระทำของผู้อื่นที่เราไม่พอใจ มีความอดทนอดกลั้นต่อความแตกต่าง ปรับวิธีคิด และทำให้เป็นกลาง เป็นการสร้างความเชื่อมั่นและไว้วางใจกัน และไม่ส่งผลกระทบต่อผู้อื่นให้เกิดความเดือดร้อนเสียหาย ให้สอดคล้องกับสภาพสังคมแห่งความหลากหลาย เป็นต้น

3. เคารพและให้เกียรติต่อความแตกต่างและความหลากหลายของเพื่อนร่วมสังคม โดยไม่เหยียดเยียดกลาง การยอมรับความมีตัวตน ไม่ยกตนข่มท่าน ไม่พูดจาดูถูกดูแคลน หรือลบหลู่ดูหมิ่น ความเป็นอัตลักษณ์ของกันและกัน ยอมรับนับถือตัวตนของอีกฝ่ายหนึ่ง เป็นต้น

4. คำนึงถึงหลักสิทธิมนุษยชน มีความยุติธรรม ไม่เลือกปฏิบัติหรือให้สิทธิพิเศษเฉพาะคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ไม่กระทำการที่ก่อให้เกิดความเสียหาย หรือความเจ็บปวดทั้งทางร่างกายและทางจิตใจ

แก่เพื่อนร่วมสังคม ปฏิบัติตามหน้าที่ สิทธิเสรีภาพของตน โดยไม่ไปละเมิดหน้าที่ สิทธิเสรีภาพของผู้อื่น เป็นต้น (ลำพอง กลมกุล, 2561)

สังคมไทยไม่ใช่มีเพียงแค่ความหลากหลายของกลุ่มคนที่ดำรงชีวิตอยู่ด้วยกันมาช้านาน ในประวัติศาสตร์ช่วง 30 ปี ความหลากหลายของสังคมไทยยังมีเพิ่มมากขึ้น จากแรงงานต่างชาติดที่โยกย้ายข้ามพรมแดนเข้ามาแสวงหาความก้าวหน้า โดยเฉพาะแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้าน สังคมพหุวัฒนธรรมของไทยได้ค่อย ๆ ผสมผสานกลั่นความหลากหลายดังกล่าว อย่างถ้อยที่ถ้อยอาศัย แม้ในบางครั้งจะมีความขัดแย้งบ้าง แต่หาใช่ความขัดแย้งที่รุนแรงจนส่งผลให้เกิดการประหัตประหารกัน อย่างไรก็ตาม ในอนาคตข้างหน้า ประเทศไทยอาจจะประสบกับความกับความท้าทายดังกล่าวว่าจะสามารถดำเนินไปบนความถ้อยที่ถ้อยอาศัยดั้งเดิมได้อีกหรือไม่ เมื่อความแตกต่างหลากหลายได้เพิ่มปริมาณที่เข้มข้นและรุนแรงมากขึ้น ยกตัวอย่างเช่น คนไทยยังไม่เปิดใจรับแรงงานต่างชาติด มีความรู้สึกไม่เห็นด้วยที่จะให้แรงงานต่างชาติดเข้ามาทำงานในประเทศ เพราะกลัวการแย่งงาน และทำให้ค่าแรงของคนไทยลดลง คนไทยส่วนใหญ่หวาดระแวงว่าแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้านไม่มีความซื่อสัตย์ และไม่จงรักภักดีต่อนายจ้าง เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ถ้าหากสมาชิกในสังคมไทยในอนาคต สามารถซึมซับแนวคิดแบบพหุวัฒนธรรมเชิงวิพากษ์หรือแนวคิดพลเมืองแห่งโลกได้มากเพียงพอ มุมมองในแง่ลบดังกล่าวย่อมไม่รุนแรง (วรกรณ์ พูลสวัสดิ์, 2562)

การอยู่ร่วมกันของผู้คนภายใต้พหุวัฒนธรรม ทั้งนี้ เพื่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นไปอย่างปกติสุขและสงบสุข ด้วยการเสริมสร้าง “ทักษะทางสังคม” เพื่อพื้นฐานในการอยู่ร่วมกันภายในสังคมที่มีความหลากหลาย ทักษะการสื่อสาร การพูด การฟัง การทำงานเป็นทีม ทักษะการเข้าใจในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่หลากหลาย กฎกติกาต่าง ๆ ในสังคม และทักษะการรู้จักและเข้าใจผู้อื่นอย่างถ่องแท้ ทั้งนี้ เพื่อสร้างความสัมพันธ์แก่กลุ่มคนในสังคมไปในทางที่ดี โดยจะต้องเริ่มเรียนรู้ทักษะสังคมพื้นฐานนี้ตั้งแต่วัยเด็ก ดังนี้ (คอลัฟ ส่วนบุละ และคณะ, 2559)

1. การอยู่ร่วมกันต้องมีความเข้าใจในหลักศาสนาหรือความเชื่อซึ่งกันและกัน
2. มีการปฏิสัมพันธ์กันโดยไปมาหาสู่ระหว่างกัน ไม่แบ่งแยกตัดขาดกัน
3. มีคุณธรรม และจริยธรรม รู้ความต้องการของเขาของเรา
4. การระงับข้อพิพาทด้วยความความเข้าใจกัน โดยไม่พูดถึงเรื่องผิดหรือถูก
5. กรอบในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง คือ เรื่องสั้นทำให้หาย เรื่องยาวทำให้สั้น
6. ให้ความเสมอภาคกับคนทุกกลุ่ม
7. ดูแลช่วยเหลือกันบนพื้นฐานของการเป็นชุมชนเดียวกัน สังคมเดียวกัน

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม คือ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ การมีความอดทนอดกลั้นในความแตกต่าง มีการยอมรับในความแตกต่างทางวัฒนธรรม ความเชื่อ ศาสนา ซึ่งโดยพื้นฐานของมนุษย์ย่อมมีความแตกต่าง ทั้งในเรื่องทางกายภาพและพฤติกรรม การอดทนอดกลั้นจะเกิดขึ้นเมื่อคนในสังคมมีความยอมรับและเคารพซึ่งกันและกัน เป็นต้น

สรุป

พหุวัฒนธรรมศึกษา คือ กระบวนการจัดการศึกษารูปแบบหนึ่ง ที่พัฒนามาจากปรัชญา ความเชื่อ ค่านิยมแบบประชาธิปไตย และความเชื่อในคุณค่าของความหลากหลายวัฒนธรรม (Multiculturalism) โดยการจัดสภาพแวดล้อมให้กับผู้เรียนจากต่างวัฒนธรรม เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ ภาษา ศาสนา ขนบประเพณี วิถีชีวิตที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม การอยู่ร่วมกันของบุคคลที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกันจากสิ่งแวดล้อมไม่เหมือนกัน ผู้เรียนที่มาจากต่างเชื้อชาติ ภาษา และวิถีชีวิต ได้เกิดความรู้ความเข้าใจที่จะยอมรับในความแตกต่างทางวัฒนธรรม ไม่มีอคติต่อกัน ไม่เกิดการแบ่งแยก และเลือกปฏิบัติต่อกัน ต้องอาศัยการจัดการเรียนรู้ภายใต้การศึกษาพหุวัฒนธรรม จะต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างผู้เรียน ผู้สอน บุคลากรในโรงเรียน และชุมชนในการจัดการศึกษาอย่างบรรลุเป้าหมาย อีกทั้งการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ การมีความอดทนอดกลั้นในความแตกต่าง มีการยอมรับในความแตกต่างทางวัฒนธรรม ความเชื่อ ศาสนา ซึ่งโดยพื้นฐานของมนุษย์ย่อมมีความแตกต่าง ทั้งในเรื่องทางกายภาพ และพฤติกรรม ด้วยความเข้าใจกัน มีความร่วมมือกัน การพึ่งพาอาศัยกัน ความเสียสละ และความยุติธรรม เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2567). แผนยุทธศาสตร์การศึกษาเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579). เรียกใช้เมื่อ 1 มกราคม 2567. จาก http://planning.pn.psu.ac.th/plan_doc/procedure/docs_procedure/200_1509510396.pdf.
- ขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์, และคณะ. (2559). *การอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม*. นครปฐม: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเซีย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- คอลัฟ ต่วนบุละ และคณะ. (2559). การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้กับสิทธิเสรีภาพในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา. ใน *รายงานการวิจัย. สถาบันพระปกเกล้า*.
- เจน สุขศรีทองและคณะ. (2563). การศึกษาสังคมพหุวัฒนธรรมเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้. *วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย*, 13(3), 19-35.
- ชรินทร์ มั่งคั่ง. (2560). *อุดมคติวิทยา: หลักสูตรสังคมศึกษาเพื่อปวงชน*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์. (2557). การจัดการศึกษาในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับเด็กชนเผ่าโรงเรียนประถมศึกษาพื้นที่ชายขอบภาคเหนือ. *วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย*, 6(1), 8-10.

- บังอร ร้อยกรอง. (2553). การพัฒนาแนวทางการจัดการศึกษาในสังคมพหุวัฒนธรรม. ใน *ดุชนิพนธ์ คุศาสตรศุภวิบัณฑิต*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บัญญัติ ยงย่วน และคณะ. (2553). การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาพหุวัฒนธรรมในโรงเรียนประถมศึกษา. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม.
- ประเวศ วะสี. (2547). ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมกับการพัฒนา. *ราชบัณฑิตยสถาน*, 29(2), 275-280.
- ปาติดา สายรัตน์ทองพัฒนพิชัย. (2563). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของนักศึกษาครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้. ใน *ปริญญาณิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร*. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พระมหานกตล ปุณณสุวฑฒโก. (2560). การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนเขตบางรัก กรุงเทพมหานคร. พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พิณสุตา สิริธรรังศรี. (2558). แก่นการจัดการศึกษา ชุดโครงการการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม: การศึกษาเพื่อสุขภาวะเด็กและเยาวชน. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- ยศ สันตสมบัติ. (2540). *มนุษย์กับวัฒนธรรม*. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- รสสุคนธ์ เนาวบุตรและนรินทร์ สังข์รักษา. (2557). แนวทางการจัดการศึกษาเรียนรู้ร่วมพหุวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนบ้านป่าละอูอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. *วารสารวิชาการ Veridian E –Journal Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ*, 8(2), 420-435.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542*. กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีพับลิเคชั่น จำกัด.
- ลำพอง กลมกุล. (2561). พหุวัฒนธรรมทางศาสนากับแนวทางการอยู่ร่วมกันของจีนและมลายู: กรณีศึกษาประเทศบรูไน. *วารสารโพธิวิจัย*, 2(2), 75-90.
- วรากรณ์ พูลสวัสดิ์. (2562). การพัฒนาชุมชนตามแนวคิดทางสายกลางของขงจื้อ. *วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์*, 4(3), 489-504.
- สันติ บุรณะชาติ. (2561). กลยุทธ์การบริหารจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ในบริบทสังคมพหุวัฒนธรรม จังหวัดพะเยา. *วารสารการวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*, 11(4), 27-41.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2554). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ. 2555-2559*. กรุงเทพมหานคร : สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.
- อนุমানราชธน, พระยา. (2496). วิจารณ์เรื่องพิธีผูกขวัญทำขวัญ. *วารสารศิลปากร*, 6(3), 70-79.

- อ้อมใจ วงษ์มณฑา. (2553). คุณภาพโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในสามจังหวัดชายแดนใต้. เรียกใช้เมื่อ 1 มกราคม 2567. จาก <http://www.gotoknow.org>.
- เอกรินทร์สังข์ทอง. (2555). ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ในสังคมพหุวัฒนธรรม: การทบทวนแนวคิดทฤษฎีและการปฏิบัติ. วารสารคณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี, 20(1), 45.
- Banks, J. and Banks, CM. (2010). Multicultural Education: Issues and Perspectives, John Wiley & Sons, New York.
- Banks, J.A. & McGee Banks, C.A. (2010). Multicultural education: issues and perspectives. Hoboken, N.J.: Wiley.
- Gates, K.D. (2006). Multicultural Education in Public Elementary Schools. (Doctoral dissertation, University of Denver, 2006). Digital dissertations. Retrieved February 10, 2024, from <http://proquest.umi.com>.